

OSVRTI, PRIKAZI I RECENZIJE

Enver Imamović, O sarajevskoj hagadi, Sarajevo: Art 7, 2009.

O Sarajevskoj hagadi, sefardskom iluminiranom manuskriptu iz XIV. stoljeća, u proteklih stotinu i više godina se puno toga pisalo – o pitanju njenog nastanka, autorima, sadržaju, iluminacijama, ali isto tako i o uzbudljivoj sudbini tog rukopisa. Cjelokupna priča o Hagadi nedavno se pojavila uobličena i objedinjena u kraću sintezu prof. dr. Envera Imamovića, istaknutog bosansko-hercegovačkog arheologa i historičara, te dugogodišnjeg istraživača kulturne historije Bosne i Hercegovine.

Na 142 stranice i uz mnoštvo ilustracija, autor iznosi najosnovnije podatke o ovom dragulju svjetske kulturne baštine, jezikom i stilom prilagođenim ukusu običnog čitatelja. Objasnivši šta uopće predstavlja pojam *hagada* i osvrnuvši se na ostale hagade u svijetu, Imamović obrazlaže pitanje mjesta i vremena nastanka Sarajevske hagade, kao i njenog tvorca, te se bavi izgledom i sadržajem rukopisa. Dalje, u knjizi se opisuje put Hagade od Španije do Sarajeva, okolnosti pod kojima je došla u vlasništvo Zemaljskog muzeja, te njenu naučnu obradu i proučavanje od strane najuglednijih svjetskih stručnjaka. *Svjetski dragulj ispod praga pastirske kolibe*, naslov je poglavlja koje govori o spašavanju Hagade u vrijeme Drugog svjetskog rata,

zahvaljujući tadašnjem direktoru Zemaljskog muzeja Jozi Petroviću, te bibliotekaru Dervišu Korkutu. Navodi se i epizoda s neuspjehom krađom Hagade, u godinama iza rata, što je događaj koji je još uvijek obavijen velom tajni, te poslijeratna učešća na izložbama, proučavanja i publiciranja.

Poseban dio i, rekli bismo, posebnu vrijednost ove knjige čine priče o spašavanju Hagade u vrijeme agresije na Bosnu i Hercegovinu, što je samoinicijativno organizirao upravo autor ove knjige, te i sam u tome učestvovao, zajedno sa nekolicinom muzejskih i policijskih službenika. *Pakao na Marindvoru, Sablasni muzej, Reprint umjesto originala, Tajna muzejskog podruma, Krampom i čekićem po kasi, Sastavljanje zapisnika uz fijuk metaka, Hagada pod stražom*, – neki su od podnaslova koji oduaju autorovu umješnost da jednim uzbudljivim i nadasve čitljivim i popularnim stilom dočara i približi čitatelju u kakvim je uvjetima izvedena akcija spašavanja. Hagada je tada našla svoj, kako autor kaže, spokoj u sefu Narodne banke, zaštićena pečatima muzeja.

Ali usred rata, kada su se pojavile priče o navodnoj prodaji Hagade, tadašnja Vlada je zatražila da se Hagada privremeno iznese iz sefa i izloži u sarajevskoj sinagogi, što su stručnjaci Zemaljskog muzeja – čiji direktor je tada bio upravo prof. dr. Enver Imamović – iz sigurnosnih razlo-

ga jednoglasno obili. No, *Hagada* je ipak iznesena, prošla je svoju "ratnu šetnju" ulicama Sarajeva i obrela se u sinagogi. Muzejski stručnjaci su s jezom mogli na snimcima gledati kako se više od sedam stoljeća stari listovi pergamena listaju golim rukama, pred blještećim reflektorima kamera. "Ne damo *Hagadu!*", bio je njihov odgovor i Zemaljski muzej je protiv Vlade i rukovodstva Narodne banke uputio sudsku tužbu, zahtijevajući višemilionski iznos odštete – kao kaznu i kao opomenu. Epilog svega toga se desio nakon Daytonu i dolaska nove uprave u Zemaljski muzej, nagodbom i isplatom neznatnog procenta od tražene odštete. Dalja sudbina *Hagade*, njena restauracija i priprema za izlaganje opisuju se u završnom dijelu knjige, a autor se dotiče i nepravednog odnosa prema ljudima koji su bili dio historije *Hagade* – od njenog bivšeg vlasnika do onih koji su je proučavali – i spašavali.

Knjiga *O sarajevskoj hagadi* prof. dr. Envera Imamovića, po obimu nevelika, ali izvanredno tehnički i grafički uređena, s mnoštvom ilustracija, predstavlja uistinu jednu odličnu sintezu, koja nudi zaokruženu priču o Sarajevskoj hagadi kao jednom od najvažnijih pokretnih spomenika kulture u Bosni i Hercegovini. To je knjiga u kojoj se na jednom mjestu mogu potražiti sve bitne informacije i knjiga koju sigurno vrijedi pročitati.

Edin Šaković

Saznanja, Časopis za historiju, br. 3. Društvo historičara Tuzla i Odsjek za historiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Tuzli, Tuzla, 2009.

Ovaj broj je, gotovo, u cijelosti posvećen Naučnom skupu "Sto godina od aneksije Bosne i Hercegovine", održanom 7. i 8. jula 2008. godine na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Tuzli, u okviru trinaeste po redu manifestacije "Ljetni univerzitet". U njemu su objavljeni svi autorizirani pri-

lozi sa tog skupa, kao i još dva priloga, koji se ne odnose na taj skup.

Središnji dio Časopisa koji čine "Članci" otvara rad prof. dr. Enesa Pelidije pod naslovom *Pretenzije austrijske Monarhije prema prostorima Bosne i Hercegovine u 18. i 19. stoljeću*, u kojem autor objašnjava kako je austrijska monarhija još od poraza osmanske vojske pod Bečom i nakon potpisivanja Karlovačkog mira, 1699. godine, permanentno ispoljavala osvajačke pretenzije prema Bosni i Hercegovini. U 18. stoljeću vođena su čak tri austrijsko-osmanska rata u kojima se, uglavnom, oblikovala današnja sjeverna i sjeverno-zapadna granica Bosne i Hercegovine. Sve do Berlinškog kongresa, 1878. godine, austrijska vojska je ostala na toj graničnoj crti.

Prof. dr. Galib Šljivo, kao izvrstan poznavalac prilika u Bosni i Hercegovini tokom 19. stoljeća, u svom radu pod naslovom *Aneksija Bosne i Hercegovine u planovima austrijskih, srbijanskih i hrvatskih političara pred kraj osmanske uprave u Bosni i Hercegovini* obrađuje stavove tadašnje srbijanske i hrvatske politike u vezi sa nastojanjima Austro-Ugarske da okupira, a kasnije i anektira Bosnu i Hercegovinu. Kako je imala podršku Rusije, Srbija se nadala da će pridobiti sultana da, upravo, njoj povjeri upravu nad Bosnom i Hercegovinom. U to vrijeme srbijanski, hrvatski i crnogorski političari krojili su planove o podjeli Bosne i Hercegovine i sve češće ubacivali špijune u Bosnu da pripreme stanovništvo za eventualnu aneksiju. Muslimansko stanovništvo je bilo protiv aneksije, spremno braniti domovinu do posljednjeg čovjeka. Katolički živalj je podržavao Austro-Ugarsku, dok je pravoslavno, većim dijelom, bilo naklonjeno Srbiji.

Promjene u konfesionalnoj strukturi stanovništva Bosne i Hercegovine i aneksija, naslov je opširnijeg rada doc. dr. Senaida Hadžića u kojem donosi niz podataka o migracionim kretanjima od okupacije do aneksije Bosne i Hercegovine. Prema tim

podacima, u periodu od 1871.–1910. godine konstantno je opadao broj muslimanskog stanovništva, dok se broj nemuslimanskog kontinuirano povećavao.

Prof. dr. Azem Kožar u radu pod naslovom *Aneksionistička funkcija kolonizacije stranaca u Bosni i Hercegovini* govori o globalnoj i dugoročnoj germanskoj politici okupacije Bosne i Hercegovine koja za sobom poteže doseljavanje stranaca, uključujući i kolonizaciju stranaca zemljoradnika. Iseljavanjem domaćih žitelja (dominantno muslimana) i doseljavanjem stranaca (katolici, evangelisti) postepeno se uspostavlja određena ravnoteža tri najznačajnije vjersko-etničke skupine (pravoslavni, muslimani i katolici). Inače, službeni austro-ugarski izvori potvrđuju geostrateške planove kolonizacije koji govore o pojačanom naseljavanju katoličkog stanovništva na prostoru sjeverne Bosne i u dolini Drine kako bi se pojačala granica prema Srbiji koju je Austro-Ugarska smatrala najvećom smetnjom za ostvarivanje svojih dugoročnih ciljeva.

Dr.sc. Adnan Veladžić u prilogu pod naslovom *Školstvo u Mostarskom okrugu za vrijeme Austro-Ugarske vladavine*, na konkretnim primjerima iz Mostarskog okruga, pokazuje u kojem smjeru se razvijalo svjetovno školstvo za vrijeme austrougarske uprave i odnos pojedinih konfesionalnih zajednica prema obrazovnoj politici okupacione vlasti.

Sličnom tematikom bavi se i doc. dr. Sead Selimović u svom prilogu pod naslovom *Aneksija Bosne i Hercegovine i školstvo*. Posebnu pažnju autor je usmjerio na velike promjene koje su nastale u obrazovnom sistemu poslije aneksije Bosne i Hercegovine, 1908. godine. U tom periodu doneseno je više zakonskih propisa i drugih normativnih akata (“Organizacija narodnih osnovnih škola u Bosni i Hercegovini” zatim, “Zakon o obaveznoj nastavi”, “Zakon o pravnim odnošajima učiteljstva narodnih osnovnih škola u Bosni i Hercego-

vini”, te “Zakon o osnivanju, izdržavanju i nadziranju Zavoda za nastavu i odgoj djece” itd). Ovim propisima uvodi se obavezno osnovno školovanje, ali i dalje mnogo djece, naročito ženske, ne ide u školu, utvrđuje se minimalna i maksimalna nastavna osnova kao i obaveza svake gradske i seoske općine da osnivaju i izdržavaju narodne škole itd.

U ovom broju “Saznanja” posebnu pažnju privlači zanimljiv rad dr.sc. Sennura Senela, sa Fakulteta prirodnih nauka i književnosti u Ankari, pod naslovom *Aneksija Bosne i Hercegovine i popratne reakcije*. Najviše pažnje u ovom istraživanju autor je posvetio reagovanju javnosti i pisanju osmanske štampe na vijesti o aneksiji Bosne i Hercegovine. Čim je ta vijest procurila u javnost, uslijedili su protesti velikog broja udruženja širom Osmanskog Carstva, naročito u većim gradovima (Istanbul, Izmir itd.). Neke novine otvoreno su pozivale narod na pobunu, a čuli su se i zahtjevi da se odmah objavi rat Austriji, bojkotuje se austrijska roba i trgovina sa tom zemljom, napadaju se austrijske radnje u Istanbulu itd. I pored svih pokušaja da se nešto promijeni, situacija se postepeno smiruje i opće stanje u zemlji normalizuje. Osmansko Carstvo je zadržalo postojeću odluku kojom u aprilu 1909. godine priznaje Austro-Ugarsku aneksiju Bosne i Hercegovine.

Prof. dr. Ivan Balta autor je rada pod naslovom *Aneksija Bosne i Hercegovine u kontekstu mađarsko-austrijskih rivalskih odnosa*. U prvom planu ističe se zahtjev Ugarske da se aneksija izvrši unutar dualističkog ustavnog ustrojstva Monarhije kao glavni uslov za podršku aneksiji. Time je isključeno svako trijalističko preuređenje Monarhije. Na temelju prava krune Sv. Stjepana, Bosna se još iz starih vremena nalazila u tituli, grbu i zastavi ugarskih kraljeva. S druge strane Austrija je pobijala bilo kakvu tezu o pravnom temelju aneksije kao ugarskog dijela, ističući da ne može

dopustiti priključenje Bosne i Hercegovine Ugarskoj, naročito poslije velikih vojnih pobjeda, prolivene krvi i izgubljenog imetka njenih državljana. Sa proglašenjem aneksije, 1908. godine, međunarodno-pravni status Bosne i Hercegovine je izmijenjen, ali njen državno-pravni odnos prema Monarhiji ostaje isti jer ona i dalje nije država, subjekt suverenih prava, već samo posebno austro-ugarsko pravno područje. Za Bosnu i Hercegovinu su vrijedili paralelni austrijski i ugarski zakoni kao i zajedničko austro-ugarsko carinsko područje, a sve do proglašenja Zemaljskog ustava, 1910. godine, uprava u Bosni i Hercegovini, u odnosu na Monarhiju, imat će apsolutistički karakter.

Bošnjaci i aneksija Bosne i Hercegovine naslov je priloga doc.dr. Adnana Jahića u kojem se govori o odnosu Bošnjaka i bošnjačkih političkih elita prema aneksiji i postaneksionoj perspektivi Bosne i Hercegovine. Autor u radu ukazuje na razlike u motivima i pristupima koji su odredili krajnje oprečne odnose dviju bošnjačkih političkih stranaka spram aneksije. Osim toga, ukazuje se i pomanjkanje dobre volje ali i same vizije da se u datim historijskim prilikama gradi bosansko društvo i to po mjeri svih njegovih žitelja. Za Hrvate je aneksija značila pripajanje Bosne i Hercegovine Hrvatskoj, za Srbe je značila prepreku za sjedinjenje Bosne i Hercegovine sa Srbijom dok su Bošnjaci znali da je to težak udarac za ponovnu obnovu osmanske uprave u njihovoj zemlji, ali i za opstanak njihove vjere i imovine poslije aneksije. Pripadnici bošnjačke političke elite imali su dijametralno suprotne poglede na aneksiju i na ono što će ona donijeti Bosni i Hercegovini i Bošnjacima.

Doc. dr. Izet Šabotić, autor priloga pod naslovom *Aneksija i agrarno pitanje u Bosni i Hercegovini*, u razmatranju ove problematike pošao je od činjenice da je agrarno pitanje bilo najaktuelnije tokom cijele austrougarske uprave nad Bosnom i

Hercegovinom i da je, shvatajući težinu tog pitanja, Austro-Ugarska svjesno odugovlačila njegovo rješenje. Nova vlast je prvenstveno vodila računa o svojim interesima u Bosni i Hercegovini i nije željela da, pri regulisanju tog pitanja, poremeti ionako osjetljivu nacionalno-političku strukturu u okupiranoj zemlji. Nova vlast se manje rukovodila ekonomskim kriterijima, a više političkim obzirima i okolnostima kako ne bi ugrozila svoj položaj u Bosni i Hercegovini. Zato nije ni bila sklona radikalnim rješenjima agrarnog pitanja, koja bi izazvala krupna ekonomska i demografska pomjeranja.

Još jedan autor iz Turske prezentiran je na spomenutom skupu i u ovom broju "Saznanja". Riječ je o prilogu pod naslovom *Fenomen migracije i pokušaji sprječavanja iste nakon okupacije Bosne i Hercegovine*, čiji je autor prof. dr. Genc Osman Gecer sa Nigde Univerziteta u Nigdeu. I ovaj autor svoju pažnju usmjerava na probleme iseljavanja, neposredno poslije okupacije i pokušava objasniti uzroke koji su generisali te negativne procese. Austro-Ugarska monarhija nije učinila mnogo da spriječi migracije, naprotiv imala je ulogu pasivnog posmatrača u procesu napuštanja domovine Bošnjaka. Jedan od glavnih uzroka migracije Bošnjaka svakako je negativna politička klima koja je vladala nakon okupacije, a samim tim i loša uprava.

Pravno i administrativno ustrojstvo Bosne i Hercegovine od 1878. godine do aneksije 1908. godine je naslov rada čiji je autor doc.dr. Edin Mutapčić. Kao što se može vidjeti iz samog naslova, u ovom radu je prikazana složenost austro-ugarske uprave nad Bosnom i Hercegovinom do aneksije 1908.godine. Dat je kratak uvid u organizaciju uprave i pravosuđa tokom navedenog perioda, te njeno administrativno ustrojstvo. Posebna se pažnja posvećuje gruntovnici kao obliku modernog vođenja zemljišnih evidencija—"knjiga" u Bosni i Hercegovini koji je i danas na snazi.

U nekim dijelovima rada jasno se razazna- je izvjestan kontinuitet u organizacionom ustrojstvu i pravnom oblikovanju bosan- sko-hercegovačkih prostora sa ranijim pe- riodom osmanske vladavine.

U ovom broju "Saznanja" pojavljuje se i treći autora iz Turske. To je dr. sc. Tufan Gunduz sa Gazi Univerziteta u Ankari, koji je zastupljen sa prilogom pod naslo- vom *Društveni život u Tuzli i okolini prema sudskim registrima-sidžilima (1878-1883)*. U njemu nalazimo zanimljive podatke o broju vjenčanja, razvoda, o prosječnoj starosnoj dobi i smrtnosti, broju djece u po- rodicama, imenima koja su davana na tom području. Tu su i podaci o ekonomskoj si- tuaciji, o odnosima između muslimana i nemuslimana itd.

Kao što je rečeno, u ovom broju objav- ljena su i dva priloga koji se ne odnose na pomenuti naučni skup. Prvi nosi na- slov *Etnostruktura srednje Bosne počet- kom kasne antike*, koji potpisuje dr. sc. Bego Omerčević. Riječ je o prostoru sred- nje Bosne koji je u predrimsko doba pri- padao etničkoj zajednici Dezitijata, a na- kon rimskog osvajanja najvećim dijelom je organiziran kao peregrinska civitas Dezi- tijata. Uporedo sa procesom urbanizacije i kolonizacije, iako dosta sporo, odvija se i proces romanizacije domaćeg stanovniš- tva. Najveću ulogu u tom procesu imali su Dezitijati koji su mobilizacijom u rimske augzilirne jedinice, a nakon višedecenij- ske vojne službe, dezitijatski veterani do- bijali rimsko građanstvo. Krajem drugog i početkom trećeg stoljeća došlo je do mu- nicipalizacije tog područja i od tada zapo- činje socijalna diferencijacija unutar au- tohtone dezitijatske zajednice...

Drugi prilog, koji se ne odnosi na po- menuti skup nosi naslov *Etno-politički i hi- storijski procesi Sjevernog Kavkaza*, a po- pisuje ga prof. dr. Enver Halilović, koji se kao ambasador naše zemlje u Ruskoj Fede-

raciji, posebno zanimao za područje Sje- vernog Kavkaza. Radi se o domorodačkom stanovništvu islamske vjeroispovijesti u nekoliko sjevernokavkazskih autonomnih republika, u kojima su konstantno, sa ma- njim ili većim intenzitetom, izraženi na- cionalno politički pokreti za osamostalje- njem od Rusije, praćeni užasnim nasiljem, razaranjima, terorom. Stoga se prostor sje- vernog Kavkaza sa sigurnošću može svr- stati u kulturnom i političkom smislu, u najtragičniji prostor u historiji čovječan- stva. Osim toga, područje Kavkaza je lin- gvistički i kulturalno najraznovrsniji regi- on na Zemlji.

U ovom broju Časopis donosi i neko- liko prikaza, čiji su autori: Sead Selimo- vić, Salkan Užičanin, Adnan Jahić i Senaid Hadžić. Autori su dali prikaz dvije knjige: *Historija Bosne i Hercegovine* (Azem Ko- žar) i *Mehmed Spaho (1938-1939), politič- ka biografija* (Husnija Kamberović) i dva stručna časopisa: *Povijesni zbornik* (br. 3, Osijek 2008.) i *Arhivska praksa* (br. 12, Tu- zla 2009.).

Objavljeno je i Uvodno izlaganje na otvaranju naučnog skupa *Sto godina od aneksije Bosne i Hercegovine* prof. dr. Aze- ma Kožara, te *Program rada* za taj skup.

Pregledajući sadržaj trećeg broja, može se zaključiti da ovaj Časopis uspješno re- alizuje svoju programsku koncepciju i iz broja u broj donosi sve zanimljivije histo- riografsko štivo, te pobuđuje pažnju ne samo stručne, već i šire čitalačke publike. Za pohvalu je što svoje stranice otvara i au- torima iz inostranstva i što prati najnovi- ja izdanja i najvažnije naučne skupove iz oblasti historiografije. U daljoj profilaciji časopisa trebalo bi razmišljati o pregledni- joj sistematizaciji priloga, uvođenje nekih novih rubrika, više autora izvan krugova koje "pokriva" izdavač, ustaljenju frekven- ciju izlaženja, povećanje obima i obogaći- vanje sadržaja Časopisa.

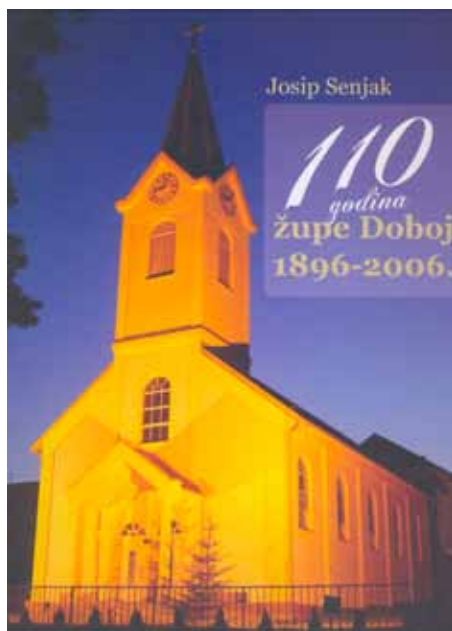
Nermina Halilović

Josip Senjak, 110 godina župe Doboj (1896. – 2006.) – Littera scripta manet, Rimokatolička župa Presvetog Srca Isusova Doboj, 2009.

Kao svojevrsna spomenica, ova knjiga izašla je povodom obilježavanja 110. obljetnice Katoličke župe Doboj. Kao što sugerise i latinska izreka iz naslova knjige, ovdje se o povijesti govori “kao svjedoku vremena, svjetlu istine, životu pamćenja, učiteljici života i glasnici starine”. U nju je priređivač prenio samo ono “što je zapisano u arhivima, kronikama i publikacijama”. Zato se ne smatra autorom ove knjige. “Njeni autori su 15 dobojskih župnika, 20 kapelana i pastoralnih suradnika, preko 40 časnih sestara, tisuće župljana koji su živjeli i žive u njenih 110 godina, kao i oni koji su s njima živjeli i pomagali im. Ili odmagali. Moja je uloga bila sve to nekako posložiti, odabrati ono što sam smatrao značajnim i zanimljivim za njih, za nas i za one koji dolaze, a sve s ciljem oteti našu povijest zaboravu.” Radeći na ovoj knjizi, dakle, autor se nije upuštao u dublje komentare i procjene. Pustio je da spisi i dokumenti sami govore i svjedoče. Ostavio je čitaocu da u njima otkriva i prepoznaje istinu.

Ovo kapitalno djelo, na više od 600 stranica, bogato opremljeno i ilustrirano, svjedoči o različitim vremenima kroz koja je prolazila ova katolička župa. Radi se o nekoliko državno-pravnih sistema—od austrougarske uprave, vladavine Kraljevine Jugoslavije, NDH i komunističke Jugoslavije, pa do perioda krvavog raspada Jugoslavije i osamostaljivanja njenih republika, među kojima je bila i Bosna i Hercegovina. Po tim historijskim razdobljima raspoređena je građa u središnjem dijelu ove knjige.

Radi se o odabranim dokumentima i zapisanim svjedočanstvima svih onih koji su nešto značili u životu Katoličke župe Doboj, od njenog utemeljenja, 1896. godine do danas. U uvodnom dijelu ističe se

“mjestopis” sa crticama iz povijesti dobojskog kraja do 1896. godine, zatim slijede odabrane stranice iz župne kronike, više kronologija događaja i dopisa, te kronike sestara iz različitih vremenskih perioda. Veći dio knjige zauzimaju odabrani rukopisi dugogodišnjeg župnika Petra Ajzavovića kao što su “Sastavci literarni”, dijelovi ratne kronike 1914. – 1918. i ratne uspomene iz perioda NDH. Pažnju privlače odlomci iz dnevnika dr. Dragutina Kamberra iz perioda Drugog svjetskog rata, zapisi dobojskog popa Ljubomira Dučića, svjedočanstvo Dragutina Bošatlića o stradanju u Doboju nakon Drugog svjetskog rata i prikaz o ratnim strahotama u Doboju od 1992. do 1995. godine (kroz četiri svjedočanstva: Zabilježski vlč. Marka Šalića, pisama župniku, zapisa dr. Ilije Tipure i Dnevnika Elizabete Bem). Tu su i prilozi o dobojskim župnicima, kapelanima i drugim pastoralnim suradnicima, sestrama Služavke malog Isusa u Doboju, o duhovnim zvanjima iz dobojske župe, razni tabelarni i grafički prikazi i popisi stradalih u Drugom svjetskom ratu i ratu 1992.

– 1995., razni pečati, običajnik župe Dobjoj itd.

Značajne, do sada nepoznate podatke u ovoj knjizi nalazimo i o katoličkoj zajednici i izgradnji katoličke crkve u Gračanici. Izgradnja te crkve (kapelice) vezuje se za ime dobojskog župnika Petra Ajvazovića, koji je upravljao tom župom skoro 40 godina. U jednom svom zapisu on navodi da su mu “kod toga (su mi) pomogli S. Ličanin, predstojnik; Karlo Trayer, gruntovničar; Lončarević, poreznik; Adam Džebić, posjednik i Kolar, Miller, sudac i Adolf Dvoržak. Dobili smo zemljište i prepisali. Sastavili sabirne arke, blokove, priređivali zabave za gradnju kapele, koje su uvijek sjajno materijalno i moralno ispale.” Gradnja kapele završena je 1922. godine.

Povijest duhovnog života na ovim prostorima (odnosi se na sve religije), još uvijek nije dovoljno proučena, što pogoduje raznim manipulacijama i zloupotrebama u međunacionalnim i međureligijskim odnosima. Uostalom, ovdje se nacionalno i religijsko još uvijek duboko prožimaju, a često i poistovjećuju. Zato su ovakvi izdavački projekti, makar i na lokalnom nivou, vrlo dragocjeni, ne samo za pripadnike katoličke crkve, već i za bolje međusobno poznavanje i razumijevanje pripadnika različitih religija i naroda. To je jako važno za ove naše multietničke i multireligijske prostore, na kojima, uprkos tragičnim pokušajima, ovdašnji narodi nisu mogli nikada egzistirati sami za sebe, već su bili stalno upućeni jedni na druge, u dobru i u zlu. Pri tome su, kako napisao doc. dr. sc. Slavko Slišković, jedan od recenzenata knjige, činili jedni drugima “ono čega se s ponosom mogu sjećati, ali, nažalost, i manje dobrog”. Držeći se općepoznatog načela da jedino istina oslobađa, u ovoj knjizi, prema ocjeni spomenutog recenzenta, “niti je prvo osobito isticano, niti drugo prešućivano”.

Ovo je, dakle, impozantna dokumentarna zbirka i istovremeno zanimljiva či-

tanka za svakog radoznalca, ljubitelja naših starina (“glasnica starine”) i kvalitetan izvor historijskih podataka za dublja proučavanja duhovnog i svjetovnog života ljudi na ovim prostorima tokom čitavog 20. vijeka. Ona ima izuzetnu vrijednost, ne samo za lokalnu zajednicu, već i za historiografiju Bosne i Hercegovine.

Omer Hamzić

Hajrija Bećirović, Sjećanja (autobiografski zapisi), BZK “Preporod” Gračanica, 2010.

Krenemo li od simboličkog i ujedno referentnog naziva knjige Hajrije Bećirovića “Sjećanja” već smo na tragu njenog primarnog obilježja, a to je nastojanje da se u govoru sjećanja, postojanosti pisma i toplini obraćanja drugome, savlada i nadgovori nemoć viđenja. Budući da je ova knjiga sjećanja koncipirana kao autobiografski tekst, uključivanje biografske reference o autorovom sljepilu nužno je i opravdano usljed činjenice da su jezik i stil knjige obilježeni tom okolnošću.

Hajrija Bećirović piše knjigu koja je u nastojanju da se iskaže kao autobiografija, memorisala iskustvo prožetosti životima drugih i upućenosti na komunikaciju. Sjećanja koja nam donosi ova knjiga jesu sjećanja njenog autora, no prelomljena u opisima susreta, razgovora, korespondencije i drugih oblika komunikacije sa ljudima koji su obilježili različite okolnosti autorova privatnog i stvaralačkog života. Pismo ove knjige ne posjeduje linearnost niti opsežnost, već se u ritmu sjećanja i impulsu refleksivnog govora uspostavlja slika određenog vremena i iskustva. Moglo bi se reći da je ovaj tekst višestruko određen potrebom da se sadržajnost životnog i specifičnog spisateljskog iskustva, skloni takoreći arhivira pred sljepilom aktualnog trenutka. Upisana je u *Sjećanja* potreba da se iskaže, da se obilježi-pribilježi, da se viđeno i iskušano oblikuje i učini postojanim. Autor je,

stoga, *neopterećen strukturalnim imperativima* autobiografskog štiva, hronologijom, naprimjer, niti su deskribirani događaji popisani prema hijerarhiji važnosti. Knjiga je pisana kao neka vrsta *homogea* ljudima koji su autoru omogućili da bude ono za što se u životu strastveno opredijelio, a to je pjesnik-stvaralac. Tako se sadržaj *Sjećanja* preispisuje portretima ljudi koje je autor susretao u životu, uglavnom, na tragu nastojanja da se nađe sagovornik, čitalac, prijatelj—u toplini pisma čovjeka zahvalnog na susretljivosti i razumijevanju. Nizovi imena pjesnika, književnika, istomišljenika iz autorove prošlosti i sadašnjosti, uz direktna obraćanja i podstreke pojedinim od njih, uspostavljaju i opisuju subkulturu ljudi koji se bore za stvaralački prostor. Naravno, tu su i za autobiografiju nezaobilazna sjećanja na mladost i djetinjstvo, ovdje ispisani kao akumulatori stvaralačke energije i topline. Ispisana je i traumatična prošlost rata gdje se, opet, autor pokazuje više kao hroničar sredine i pisac tuđih nevolja, nego vlastitih.

Pismo *Sjećanja* nije opsežno niti kompleksno, rečenice su srezane na funkcionalnost prenošenja poruke, bez naročitih stilizacija—figuracija i slično. Jedino što bismo im mogli pridodati kao jednu vrstu retoričkog kvaliteta jeste neposrednost izraza, obilježje hitrosti da se saopći poruka. Sjećanja su, moglo bi se slobodno reći više no išta sjećanja na moć i vrijednost pisma i pisanja, te čitanja kao oblika participiranja u svijetu—no što su nastojanja da se u sjećanju izgradi profil samog autora. Istovremeno, ona su trag i zapis o upućenosti na drugog čovjeka, o susretljivosti i zahvalnosti unutar koje se ostvaruje priča o čovjeku osuđenom na komunikaciju. Upravo ta potreba da se komunicira na razini literarnog, da se pismom preokrene i natkodira nemoć pisanja i viđenja jeste pokretački motiv ovog pisanja.

Motiviranost Hajrije Bećirovića da napiše autobiografski tekst mogla bi se kon-

kretizirati riječima Rolanda Barthesa “Zapisujem: ovo je prvi stupanj govora. Zatim, pišem da zapisujem ja: to je njegov drugi stepen”. Knjiga *Sjećanja* je upravo nastojanje da se pisanjem upiše u simboličko tijelo kulture, da se ono ja proživi i suoči u odjeku pisane riječi.

Šarm knjige *Sjećanja* pjesnika Hajrije Bećirovića je u iskrenosti, neposrednosti i autentičnosti pisma. Rezimirajući, možemo reći da ovo i jeste knjiga o sjećanju na knjigu, pismo kao način življenja.

Mevlida Đuvić

Senahid Kahrmanović, Kako doživjeti stotu – i pritom, radovati se životu, BZK “Preporod” Gračanica 2009.

Nakon knjige sjećanja i autobiografskih svjedočenja o ratnim događajima u rodnom Stjepan Polju pod naslovom “Moja zona odgovornosti” (2008.), u kojima je sudjelovao kao neposredan akter, ovaj autor se pojavljuje sa knjigom sasvim druge tematike, uslovno rečeno medicinske, u kojoj je pokušao dati odgovor na sasvim ozbiljno i teško pitanje iz njenog naslova. Iako su tematski potpuno različite, ove dvije knjige, ipak imaju nešto zajedničko. I jedna i druga baziraju se na autorovim iskustvima u borbi za život dostojan čovjeka. Prva, bukvalno u ratu za Bosnu i Hercegovinu (1992. – 1995.), a druga u borbi za ozdravljenje vlastitog duha i tijela. Mada se radi o sasvim različitim situacijama i u jednom i u drugom ratovanju (slučaju), autor primjenjuje iste provjerene metode: beskrajno strpljenje, upornost, sabur, optimizam...

U traženju odgovora na postavljeno pitanje u naslovu knjige, autor je u prvom redu posegnuo za vlastitim iskustvima koja je “pokupio” kao pacijent (ozbiljan bolesnik) sa iskrenim nijetom da ih podijeli sa čitaocima. U uvodu je objasnio “istoriju” svoje bolesti i kako je uspio iz stanja gotovo nepokretnog bolesnika za nepunu godinu dana “prilичno osnažiti”, baciti štake

i početi “ponešto i korisno raditi”. Potom se potrudio da “narodnim jezikom”, čitaocu objasni neke komplikovane medicinske pojmove i izraze – od fiziologije ljudskog organizma, do krvnog pritiska, pitanja svijesti i podsvijesti, karakterističnim alergijama, znojenju itd. Posebnu pažnju posvetio je alternativnim načinima liječenja (akupresura, akupunktura, aromaterapija, ayurvedska medicina, rad na tijelu, kinesko ljekovito bilje, kiropraktika, homeopatija, hidroterapija itd.).

Odgovarajući na pitanje iz naslova knjige, autor pruža čitaocu niz savjeta i postupaka “koje nije čito, već hodo”, to jest koje je isprobao na sebi kao korisne i učinkovite. Počinje od pitanja “Šta i kako unositi organizam”, “Zašto je važan doručak”, “Kakva je zdrava večera”, kakav treba da bude ambijent za vrijeme objeda, kako vježbati duh i tijelo, kako izbjeći prekomjerno debljanje, kako se nositi sa strahom i brigama itd. Drugim riječima, kako izbjeći sva suvišna opterećenja duha i tijela, kojima je izložen savremeni čovjek. Posebno poglav-

lje posvetio je zdravoj prehrani, liječenju voćem i povrćem. Između ostalog, izdajamo sljedeće konstatacije: “Najmoćniji prirodni lijekovi nalaze se svima na dohvat ruke. To su med, orasi, jabukovo sirće, maslinovo ulje, cimet i “gospodin” – bijeli luk. Sve navedeno smatra se čudotvornom hranom. Njihovom primjenom u ishrani stvara se osnova za dobro zdravlje, sprječava se pojava bolesti, a u slučaju da se ona pojavi, vrlo često se može izliječiti upravo unošenjem ovih sastojaka u organizam.” (str. 179) Skoro jednu trećinu obima knjige autor je posvetio liječenju biljem i ljekovitim svojstvima više od stotinu ljekovitih biljaka, sugerišući čitaocu vlastita iskustva iz oblasti fitoterapije.

Ukratko, ovo nije klasična “ljekaruša”, niti neka zbirka recepata, već dobro osmišljena medicinska lektira, razumljiva prosječnom pacijentu, prezentirana jezikom pacijenta, čija odgovornost za vlastito liječenje i izlječenje, kako napisao dr. Abdulkadir Šišić u recenziji ove knjige, mora biti identična ili veća od odgovornosti ljekara. I u ovoj knjizi posebnu pažnju zaslužuje jezik i stil kojim nam se na jednostavan i razumljiv način predočavaju teške stručne medicinske “stvari”, njegova “neposrednost, prisnost, kratka i jezgrovita rečenica, oštra misao, spretno upotrijebljen narodni izraz ili fraza.”

Ako možda i nije uspio do kraja odgovoriti na poprilično teško pitanje iz naslova ove knjige, autor nam je darovao jedno zanimljivo štivo, jednu pravu malu riznicu korisnih znanja i iskustava, jednu netipičnu malu narodnu medicinsku enciklopediju, koja može biti od trajne koristi za svakoga ko drži do sebe i svoga zdravlja.

Omer Hamzić

Nuraga Softić, Mozaik umjetničke fotografije i poezije, BZK “Preporod”, Općinsko društvo Banovići, 2006.

U ovoj nevelikoj knjizi, lijepo i bogato opremljenoj fotografijama autora, može-

mo pročitati osebujne stihove “na narodnu kajdu”, u prepoznatljivom duhu bosanskih običaja i banovičkog krajolika, u kojem dominira ljepota prirode i zdrave seoske žene. Tu ljepotu autor je nastojao “uslikati” foto-aparatom i stihom i izraziti svoj osjećaj i svoj doživljaj, ponekad nevjšto, ali uvijek iskreno. U postupku “stihovanja” nije se daleko odmakao od narodne pjesmarice, što mu svakako pristaje, uz slike ljepotica obučenih u narodnu nošnju, koje pucaju od zdravlja i snage–prirodne, autentične, nenašminkane. Toj ljepoti pjesnik nije mogao odoljeti. Što nije uspio izraziti stihom, pokušavao je nadomjestiti fotografijom, uvijek uspješno. Njegovi stihovi “Ti si mila/ ko pupoljak ruše/ a ja sam ti strčak karanfila/ što smo skupa/ na ovome svijetu?/ Sudbina je tako učinila... kao da su pisani za pjevanje iz šargiju, čijim nas kucanjem pjesnik dočekuje i uvodi u svoj “album-pjesmaricu”... ko na neki seoski dernek.

Pažnju privlači pjesma “Majčino ognjište” koja nas po motivu podsjeća na “Pretprazničko večer” Alekse Šantića, ispisana slobodnim stihom, prepuna detalja o teogobnom životu žene na selu: “Sa naboranog čela padale su joj debele kapi znoja od težine i nosanja metalnog sača...” U maniru klasičnog deseterca, poema “Ugašena ljubav” o tragičnoj smrti dvije djevojke, podsjeća na eho poznate balade “Smrt Omera i Merime”: “Na Krivaji u sredini ljeta/uvehnuše dvije kite cvijeta...”, dok se pjesma “Gleda Ajka sa svoga čardaka”, približava maniru sevdalinke, kao da je pisana “maksuz” za nekog lokalnog pjevača... U knjizi nalazimo nekoliko refleksivnih i pobožnih pjesama, koje su manje više opterećene poznatim floskulama, pa se može reći da su pjesničkom senzibilitetu mnogo bliži takozvani realni motivi: prirode, ljubavi, ženske ljepote (“Šeće Alma kroz

sokake”, “Marija”, nego “filozofiranje” u pjesmama “Šta je čovjek”, “Allah zove”, akrostih “Islam”, “Bože”...

I iz ove knjige, prema tekstovima, koji nisu “poredani” baš po nekom sistemu i slikama koje su objavljene u ovoj knjizi, vidi se da je Nuragi Softiću i njegovom autorskom senzibilitetu, ipak nešto bliža fotografija od stiha i rime. Sasvim sigurno on je najtrofejniji bosanskohercegovački fotograf, rekorder po broju izložbi na domaćem i “inostranom” terenu. O njegovim umjetničkim fotografijama u knjizi možemo pročitati izuzetno laskave ocjene nekoliko autora: Husina Sušića, književnika Hadžema Hajdarevića, novinara Nedeljka Višnjica, glavnog urednika “Preporoda” Aziza Kadribegovića i drugih. Ali najpotpuniju sliku ovog osebujnog stvaraloca iz Banovića, dao je dramski umjetnik i književnik Gradimir Gojer. Rijetko mi je kada neko sa manje riječi, tako “široko i prostrano” opisao i okarakterisao jednog, hajmo reći, samoniklog umjetnika: “Ne pišem o Nuragi Softiću samo da bih potvrdio da znam za pojava ovog čovjeka... Pišem zato, što to drugi ne pišu... Nerijetko, tako bogata zemlja Bosna, postaje siromašnijom nego što jeste. Jer, nema baš mnogo Nuraga Softića. Ali glamurozna izdanja pišu, nerijetko, o diletantima, o kojekakvim mucalima i hohštaplerima u kulturi... Za to vrijeme Nuraga Softić ustrajno radi. Oplemenjuje ovaj svijet. Oplemenjuje i svoje Banoviće. Nema Nuraga ambicije planetarne. Ali, Nuraga je umjetnik. Ali Nuraga je realan čovjek. Ovaj svijet, koji nerijetko zaboravlja, zaboravio je da malo podcrta značaj međunarodnih priznanja Nuragi Softiću. Zato uz jutarnju kafu “gustiram” jedan fotopastel ovog zaljubljenika fotografije. Nuraga Softić neće biti bogatiji nakon ovog teksta, ali ja hoću da kažem da je zemlja Bosna bogatija za Nuragu...”

Omer Hamzić